

ČESKÁ REPUBLIKA

N Á L E Z

Ústavního soudu

J m é n e m r e p u b l i k y

Ústavní soud rozhodl dne 14. října 2010 v senátu složeném z předsedkyně Ivany Janů a soudců Františka Duchoně a Elišky Wagnerové (soudce zpravodaj) ve věci ústavní stížnosti stěžovatele **Mgr. V. P.**, zastoupeného JUDr. Věrou Neradovou, advokátkou se sídlem Opatovická 1, 110 01 Praha 1, proti usnesení Městského soudu v Praze ze dne 20. 5. 2010 sp. zn. 67 Tmo 15/2010, za účasti Městského soudu v Praze jako hlavního účastníka a Obvodního soudu pro Prahu 3 jako vedlejšího účastníka, se souhlasem účastníků řízení bez ústního jednání,

t a k t o :

I. Usnesením Městského soudu v Praze ze dne 20. 5. 2010 sp. zn. 67 Tmo 15/2010 bylo porušeno základní právo stěžovatele na spravedlivý proces, garantované čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Proto se toto rozhodnutí r u š í .

O d ů v o d n ě n í :

I.

1. Ústavní stížností podanou dne 12. 7. 2010 se stěžovatel domáhal zrušení výše uvedeného rozhodnutí, neboť měl za to, že jím bylo porušeno jeho ústavně zaručené právo na spravedlivé projednání věci garantované čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a rovněž jím měly být porušeny čl. 2 odst. 2 a čl. 4 odst. 3 a odst. 4 Listiny.

2. Ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 a contrario zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o Ústavním soudu“)), byla podána včas a po odstranění vad splňuje i ostatní náležitosti vyžadované zákonem [§ 30 odst. 1, § 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu].

3. K porušení ústavně zaručených práv stěžovatele mělo dojít ve dvou směrech. Stěžovateli nebyla jednak (1) doručena stížnost odsouzeného ml. O. K. proti přiznání odměny ve výši stanovené usnesením Obvodního soudu pro Prahu 3 ze dne 18. 3. 2010 sp. zn. 26 Tm 9/2008. Stěžovatel se o námitkách odsouzeného dozvěděl až z doručeného usnesení. Tímto postupem bylo podle jeho názoru porušeno právo na spravedlivé projednání věci. Byla mu totiž odepřena možnost se proti důvodům uváděným v předmětné stížnosti formou písemné reakce bránit.

4. Stěžovatel dále spatřoval porušení svých ústavně zaručených práv v tom (2), že napadené usnesení Městského soudu v Praze vykazuje prvky libovůle státní moci, která překročila meze svého oprávnění. K tomu mělo dojít tím, že obecný soud přezkoumával správnost účtování právních úkonů právní pomoci poskytnutých stěžovatelem z hlediska jejich kvality a účelnosti a nikoliv pouze z hlediska správnosti účtování těchto úkonů, jak je k tomu jediné oprávněn dle ust. § 151 odst. 3 tr. ř. Důvod pro snížení odměny stěžovatele ze strany městského soudu spočíval v tom, že se stěžovatel účastnil množství úkonů (výslechů svědků a rekonc), které neměly s trestnou činností ml. O. K. nejmenší souvislost. Jeho účast byla podle názoru soudu toliko formální a nemohla přispět k řádnému a účinnému vedení obhajoby. Proti tomu stěžovatel v ústavní stížnosti namítal, že skutečnost, že se jakožto obhájce účastnil i úkonů, které byly shledány ve výsledku za úkony s trestnou činností odsouzeného nesouvisející, nemohl před jejich provedením tušit, neboť obviněný byl stíhán za trestnou činnost spáchanou ve spolupachatelství, kdy přesné rozdělení rolí spolupachatelů a obsah jejich trestné činnosti šlo s určitostí poznat až po skončení přípravného řízení. Označování práce obhájce za zbytečnou a formální považuje stěžovatel za nedůvodné, ba nemístné. Stěžovatel dále namítal, že se jako ustanovený obhájce nemůže a nesmí spoléhat na tvrzení vyšetřujícího orgánu, že plánovaný úkon trestního řízení nebude mít souvislost s jeho klientem. Tímto přístupem obhájce by mohl být obviněný nevratně poškozen a obhájce by mohl být dokonce kárně stíhán za své pochybení při poskytování obhajoby. Stěžovatel dále připomenul, že se účastnil všech úkonů trestního řízení právě proto, že nebyl obviněným informován o jeho přání, aby se úkonů v přípravném řízení v celém rozsahu nebo v nějaké části nezúčastnil. Proto bylo jeho povinností se všech úkonů účastnit. Posuzováním obsahu stěžovatelem uskutečněných úkonů v rámci obhajoby, hodnocením jejich kvality a důvodnosti městský soud překročil rozsah svých zákonných oprávnění a jeho rozhodnutí vykazuje porušení ústavního práva stěžovatele na ochranu před libovůlí státní moci.

5. K výzvě Ústavního soudu se k ústavní stížnosti vyjádřil městský a obvodní soud. Městský soud v Praze, zastoupený soudkyní JUDr. Vladanou Woratschovou, ve svém vyjádření odkázal na obsah trestního spisu a na odůvodnění napadeného usnesení. Také Obvodní soud pro Prahu 3, zastoupený JUDr. Lenkou Hájkovou, ve svém vyjádření uvedl, že se s argumenty stěžovatele neztotožňuje. Vedlejší účastník, odsouzený ml. O. K., se k ústavní stížnosti nevyjádřil, a tak dal najevo, že se vzdává postavení vedlejšího účastníka.

II.

6. Ústavní soud si k posouzení námitek a tvrzení stěžovatele vyžádal spis Obvodního soudu pro Prahu 3 sp. zn. 26 Tm 9/2008, z něhož zjistil následující skutečnosti:

7. Usnesením Policie ČR Obvodního ředitelství Praha III ze dne 28. 3. 2006 ČTS: ORIII-7904/OHK1-2005 bylo zahájeno trestní stíhání proti R. P., T. M. a T. S. pro trestný čin úvěrového podvodu ve formě spolupachatelství a proti ml. D. Š. a ml. O. K. pro provinění úvěrového podvodu ve formě spolupachatelství (č.l. 2). Všichni obvinění v období od 1. 2.

2005 do 25. 3. 2005 opakovaně „naváděli různé osoby k získání úvěrů od společnosti Home Credit Finance, a.s., přičemž za tyto osoby, které při vlastním sjednávání úvěru předložily dva vlastní doklady totožnosti, vyplnili na různých místech obvodu Praha 3 „Návrhy na uzavření smlouvy revolvingového úvěru“, ve kterých uváděli za žadatele těchto úvěrů nepravdivé údaje o zaměstnavateli a výši příjmu, které získávali náhodným způsobem.“ Žadatele pak instruovali, aby takto vyplněné „Návrhy“ předložili na pobočce České pošty. Za zorganizování poskytnutí úvěru poté od těchto osob inkasovali různé částky (viz č.l. 3-12). Ml. O. K. figuroval ve skutcích č. 31-36 (společně s obviněným R. P.), č. 44-47 (sám) a č. 48 (s D. Š.). Usnesení policie bylo v bodech 31-36 usnesením státní zástupkyně zrušeno jako nezákonné (č.l. 21-26), avšak usnesením policie ze dne 7. 3. 2007 ČTS ORIII-7904/OHK1-2005 bylo trestní stíhání zahájeno znovu (č.l. 27-33).

8. Opatřením soudce Obvodního soudu pro Prahu 10 ze dne 14. 7. 2006 sp. zn. 1 Nt 1128/2006 byl obviněnému ml. O. K. ustanoven obhájcem stěžovatel. U ml. obviněného byl totiž dán důvod nutné obhajoby a ml. obviněný ani jeho zákonný zástupce nevyužili práva zvolit si obhájce (č.l. 85). Dopisem ze dne 29. 3. 2007 adresovaným Obvodnímu ředitelství Praha III oznámil stěžovatel, jakožto právní zástupce obviněného, že se chce v souladu s ust. § 165 odst. 2 a odst. 3 tr. ř. účastnit všech vyšetřovacích úkonů v této věci a žádá, aby byl o době a místě jejich konání včas informován (č.l. 86). Stěžovatel byl o výsledku svědků a (spolu)obviněného T. M. v trestní věci obviněného ml. O. K. vyrozuměn dne 23. 1. 2007 Policií ČR (č.l. 92). Ve vyrozumění byl uveden seznam jmen svědků (a obv. T. M.), kteří budou vyslechnuti dne 3. 12. 2007, 4. 12. 2007, 5. 12. 2007 a 6. 12. 2007 (č.l. 92-93). Dne 23. 1. 2008 byl stěžovatel vyrozuměn, že se 30. a 31. 1. 2008 budou konat výslechy svědků a fotorekognice (č.l. 97), dne 31. 1. 2008 pak o tom, že dne 6. 2. 2008 bude probíhat výslech obv. T. M. (výslech byl však nakonec odsunut až na 14. 2. 2008) a že ve dnech 11. a 12. 2. 2008 dojde k výslechu svědků a fotorekognicím (č.l. 98). Posléze byl též vyrozuměn o dalších výsledcích a fotorekognicích ve dnech 3. 3. 2008 (č.l. 102) a 31. 3. 2008 (č.l. 104). Ve spise je též obsažen protokol o výslechu obviněného R. P. (č.l. 130n.), D. Š. (č.l. 142n.), O. K. (č.l. 145n.) a T. M. (č.l. 153n.). Ze záznamu o prostudování spisu vyplývá, že dne 23. 4. 2008 obhájkyně JUDr. Věra Neradová (substitut stěžovatele) prostudovala vyšetřovací spis v délce cca 1 hodiny (č.l. 578). Dne 4. 6. 2008 byla podána v projednávané věci obžaloba (č.l. 609), přičemž na hlavním líčení dne 16. a 18. 9. 2008, 13. 11. 2008, 15. 1. 2009 a 10. 3. 2009 došlo k výslechu obžalovaných a svědků (č.l. 700nn.). Rozsudkem Obvodního soudu pro Prahu 3 ze dne 10. 3. 2009 sp. zn. 26 Tm 9/2008 byli obžalovaní uznáni vinnými ze spáchání předmětných trestných činů, konkrétně byl ml. O. K. uznán vinným z 8 provinění podvodu ve formě účastenství, dílem samostatně a dílem ve spolupachatelství (č.l. 916).

9. Dne 25. 10. 2009 podal stěžovatel návrh na přiznání odměny za obhajobu a náhradu hotových výdajů ve výši 112 782,25 Kč (č.l. 979-982). Usnesením Obvodního soudu pro Prahu 3 ze dne 18. 3. 2010 sp. zn. 26 Tm 9/2008 byla stěžovateli podle ust. § 151 odst. 3 tr. ř. přiznána odměna ve výši 73 025 Kč, společně s paušální náhradou výdajů a daní z přidané hodnoty celkem ve výši 111 750 Kč. Oproti návrhu stěžovatele obvodní soud snížil částku u úkonu ze dne 3. 12. 2007 (účast na výslechu a rekognici svědků K. K., Š. K. a J. L.), neboť tento se konal od 9.00 do 10.35 hodin, nikoli od 8.30 do 10.35 hodin, jak uváděl stěžovatel ve svém návrhu, tudíž obhájci náleží odměna pouze za jeden úkon, neboť tento úkon nepřesáhl dvě hodiny (č.l. 996). Dne 18. 3. 2010 se domáhal odsouzený ml. O. K. svým návrhem vydání rozhodnutí příslušného soudu, jímž mu bude přiznán nárok na bezplatnou obhajobu podle ust. § 33 odst. 2 tr. ř. (č.l. 1006-1008). V návrhu uvedl, že jeho majetkové poměry mu neumožňují zaplacení odměny a náhrady hotových výdajů ustanoveného obhájce.

Stěžovatel se podle jeho názoru účastnil mnoha výslechů, ačkoliv s ním neměly bezprostřední souvislost. K obhájení těchto nadbytečných aktivit je argument potřebnosti seznámit se komplexně s příslušnou záležitostí nepoužitelný. Vezmeme-li v potaz procesní úkony stěžovatele, je evidentní, že se tento přes svoji účast na výsleších se záležitostí neseznámil nebo získané informace ve prospěch odsouzeného nepoužil. Obhájce se účastnil výslechů a prováděl řadu dalších úkonů formálně, zejména za účelem navýšení počtu procesních úkonů jím v této věci provedených. Dokladem je i to, že si obhájce s odsouzeným nesjednal ani jediné osobní setkání k projednání této záležitosti mimo prováděné procesní úkony, čímž by projevil zájem v této věci zjistit skutečnosti relevantní pro obhajobu. Podstatná část úkonů provedených obhájcem v této trestní věci nijak nepřispěla k řádnému provádění obhajoby, šlo vesměs o úkony obhájcem uměle prováděné se zjevným úmyslem navýšit počet hodin strávených na této věci.

10. Usnesením Městského soudu v Praze bylo stížností odsouzeného ml. O. K. napadené rozhodnutí obvodního soudu v celém rozsahu zrušeno a stěžovateli byla přiznána odměna za 21 úkonů právní služby ve výši 28 350 Kč, společně pak s náhradou za promeškaný čas, náhradou hotových výdajů a daní z přidané hodnoty celkově ve výši 55 410 Kč. Jak v odůvodnění svého rozhodnutí uvedl městský soud (č.l. 1025nn.), stěžovatel se v přípravném řízení účastnil množství úkonů (výslechů svědků a rekognic s nimi), které neměly s trestnou činností ml. K. nejmenší souvislost. Účast obhájce na těchto úkonech byla podle hodnocení stížnostního soudu ryze formální a nemohla přispět k řádnému a účinnému vedení obhajoby. To ve svém důsledku vedlo k více než dvojnásobnému navýšení odměny a náhrady hotových výdajů, než bylo pro řádné vedení obhajoby potřebné. V trestním spise přitom není založen výslovný pokyn mladistvého, aby se obhájce zúčastnil i úkonů, které s jeho trestní věcí nemají souvislost. Mnoho úkonů bylo stěžovatelem provedeno zcela zbytečně a nikoli v zájmu tehdy mladistvého obviněného. Městský soud vycházel z obsahu usnesení o zahájení trestního stíhání, kterými bylo zahájeno trestní stíhání celkem 5 obviněných, kteří byli viněni ze 48 samostatných útoků, z toho ml. K. byl obviněn pouze z 11 útoků, které měl v bodech 31-36 spáchat se spoluobviněným Pavlem a s odděleně řešenými osobami. Další rozsáhlá trestná činnost ostatních spoluobviněných s trestním jednáním, pro které bylo ml. K. sděleno obvinění, nesouvisela, neboť se jednalo o samostatné útoky jiných pachatelů. Obhájci tedy již z usnesení o zahájení trestního stíhání muselo být zřejmé, u kterých výslechů a rekognicích jakých svědků je jeho účast důvodná a účelná pro řádné vedení obhajoby mladistvého. Pokud se stěžovatel dostavoval k úkonům přípravného řízení, které se netýkaly jeho klienta, přičemž způsob a zejména rozsah vedení obhajoby se svým klientem ml. K. a jeho rodiči nekonzultoval, pak mu podle názoru městského soudu odměna a náhrada hotových výdajů za zcela zbytečné a formálně provedené úkony právní služby nemůže náležet. Jinak tomu bylo u úkonů naplánovaných policií na v odůvodnění blíže specifikované dny v lednu až březnu 2008, neboť ve vyzněních nebylo specifikováno, kdo konkrétně a kdy bude vyslýchán. Městský soud mu proto přiznal odměnu či náhradu za promeškaný čas za jeho účast jen v těch případech, kdy výslechy svědků nesouvisejících s trestnou činností ml. K. byly naplánovány jako první na ranní hodiny, kdy teprve mohl obhájce zjistit plán vyšetřovacích úkonů na celý den.

11. Ze spisu je zřejmé, že o stížnosti odsouzeného ml. O. K. bylo rozhodnuto na neveřejném zasedání a obhájce nebyl o této skutečnosti nijak vyzníván (č.l. 1020). Těž ze spisu vyplývá to, obecný soud vyčká s rozhodnutím o návrhu odsouzeného ml. O. K. na přiznání nároku na bezplatnou obhajobu až v závislosti na výsledku řízení o ústavní stížnosti (č.l. 1039).

12. Podle ust. § 44 odst. 2 zákona o Ústavním soudu může Ústavní soud se souhlasem účastníků upustit od ústního jednání, nelze-li od tohoto jednání očekávat další objasnění věci. Souhlas s upuštěním od jednání byl účastníky poskytnut a od ústního jednání bylo upuštěno.

III.

13. Ústavní soud dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

14. Úkolem Ústavního soudu je jen ochrana ústavnosti, a nikoliv kontrola "běžné" zákonnosti (čl. 83 Ústavy). Ústavní soud není povolán k přezkumu správnosti aplikace "jednoduchého" práva. Do rozhodovací činnosti obecných soudů je oprávněn zasáhnout pouze tehdy, byla-li pravomocným rozhodnutím těchto orgánů veřejné moci porušena stěžovatelova základní práva či svobody chráněné ústavním pořádkem České republiky, protože základní práva a svobody vymezují nejen rámec normativního obsahu aplikovaných právních norem, nýbrž také rámec jejich ústavně konformní interpretace a aplikace.

15. Ústavní soud již v minulosti judikoval, že účast potenciálně dotčené osoby na řízení patří mezi důležité záruky ochrany základních práv, protože „(...) vytvoření prostoru pro účinné vznesení námitek (v kontradiktorním schématu řízení) nejlépe zajistí ochranu základních práv, jež je z hlediska fair procesu prvotním účelem soudního řízení. Institucionálně garantovaná možnost dotčených osob návrhy a námitkami účinně participovat na soudním procesu, patří mezi elementární pravidla soudního řešení sporů (srov. Freeman, M. D. A.: Lloyd's Introduction to Jurisprudence, 7th ed., London, Sweet & Maxwell, 2001, str. 1378-1379 nebo Hart, H. L. A.: Pojem práva, Praha, Prostor, 2004, str. 162)“ (srov. např. nálezy Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 269/05, SbNU 37/129, str. 629). Jinými slovy soud nemůže dospět k relevantnímu zjištění bez dodržení základních procesních náležitostí, k nimž je třeba řadit zejména bezprostřednost a ústnost. Tato kritéria vyplývající z postulátu fair procesu je třeba vztáhnout na jakékoliv rozhodování, jímž jsou dotčena subjektivní práva a povinnosti účastníků řízení (srov. nálezy sp. zn. II. ÚS 828/06, N 26/44 SbNU 309). Není důvodu, proč by tato kritéria neměla být uplatněna i v případě rozhodování o přiznání odměny a náhrady hotových výdajů ustanoveného obhájce, které se může význačným způsobem dotknout subjektivních práv účastníků řízení.

16. Kontradiktornost řízení jako podmínku spravedlivého procesu ostatně formuloval ve své judikatuře i Evropský soud pro lidská práva, a to několikrát přímo vůči postupu Ústavního soudu (srov. např. rozsudek Milatová a ostatní proti České republice). "*Koncept spravedlivého procesu zahrnuje také právo na kontradiktorní řízení, podle kterého musí mít účastníci příležitost nejen předložit každý důkaz nutný k tomu, aby obhájili své nároky, ale také musí být seznámeni s každým důkazem nebo stanoviskem, jejichž účelem je ovlivnit rozhodování soudu, a musí mít možnost se k nim vyjádřit ...*". Platí-li uvedené nároky ve vztahu k řízení před ústavními soudy, tím spíše je třeba trvat na jejich respektování v řízení před obecnými soudy (srov. nálezy Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 323/07, N 210/51 SbNU 627).

17. Ustanovení čl. 36 odst. 1 Listiny garantuje každému možnost domáhat se stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu. Právo na právní pomoc podle čl. 37 odst. 2 Listiny je považováno za obecné ustanovení, z něhož vychází i právo na obhajobu podle čl. 40 odst. 3 Listiny. Právo na obhajobu (čl. 37 odst. 2 a čl. 40 odst. 3 Listiny), jehož součástí je i právo na obhajobu bezplatnou či za sníženou odměnu, je nejen ve prospěch

a v zájmu trestně stíhané osoby, ale nepochybně také v zájmu demokratického právního státu, založeného na úctě k právům a svobodám člověka a občana (čl. 1 odst. 1 Ústavy). Stát, má-li zajistit uvedená ústavně garantovaná práva, musí proto v zákoně upravujícím trestní řízení vytvořit podmínky procesních záruk postavení obhájce i obviněného. Obsah práva na obhajobu má svou pozitivní a negativní složku (srov. nálezy Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 22/10 ze dne 7. 4. 2010). Pozitivní je právo obviněného (též obžalovaného, odsouzeného, podezřelého a dalších osob) hájit se sám či prostřednictvím zvoleného obhájce, popř. právo žádat o jeho ustanovení. Negativní složkou je pak povinnost obviněného v případech tzv. nutné obhajoby „strpět“ obhájce (i když si jej nepřeje) a povinnost všech orgánů činných v trestním řízení dbát těchto práv v rámci celého trestního řízení. Právem bezprostředně souvisejícím s právem na obhajobu, včetně práva na bezplatnou právní pomoc, je právo legitimního očekávání obhájce ve smyslu čl. 1 Protokolu č. 1 Úmluvy na odměnu a náhradu hotových výdajů, a to i v případě, že činnost obhájce je realizací práva na obhajobu osoby nemajetné [srov. např. nálezy sp. zn. IV. ÚS 167/05 ze dne 26. 4. 2005 (N 94/37 SbNU 277) či nálezy sp. zn. II. ÚS 3201/08 ze dne 6. 2. 2009].

18. Ústavní soud, jsa vázán *petitem* ústavní stížnosti, nikoli jejím odůvodněním (viz nálezy sp. zn. I. ÚS 89/94, N 58/2 SbNU 151), též zkoumal, zda napadená rozhodnutí nezasahují do základního práva stěžovatele garantovaného čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“), tj. do základního práva na legitimní očekávání ochrany majetku (viz výše bod 17 *in fine*). Legitimní očekávání stěžovatele je nutno chápat jako očekávání určitého postupu orgánů veřejné moci, které bude odpovídat jednoznačnému obsahu právního řádu. Přihlížení k legitimním očekáváním je nepominutelnou dimenzí zákonnosti (srov. odstavec 45 nálezu ve věci sp. zn. Pl. ÚS 38/04, N 125/41 SbNU 551). Jsou-li totiž nejisté hranice zákonných požadavků, tj. nejsou-li respektována legitimní očekávání založená na zákonu, je nejistá i svoboda. Ochrana legitimního očekávání tudíž přispívá k respektu a ochraně individuální svobody vykonávané v přesně vymezeném právním rámci.

19. Legitimní očekávání ve smyslu výše citovaného ustanovení čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě je nejen podle judikatury Ústavního soudu (např. nálezy ve věcech sp. zn. Pl. ÚS 2/02, publikovaném pod č. 278/2004 Sb., sp. zn. IV. ÚS 525/02, N 131/31 SbNU 173, sp. zn. I. ÚS 185/04, N 94/34 SbNU 19), ale i judikatury Evropského soudu pro lidská práva (např. rozhodnutí ve věcech *Beyeler* proti Itálii ze dne 5. 1. 2000, *Zwierzynski* proti Polsku ze dne 16. 6. 2001), integrální součástí ochrany majetkových práv. Dle judikatury Evropského soudu pro lidská práva (např. rozhodnutí ve věci *Broniowski* proti Polsku ze dne 22. 6. 2004) pojem „majetek“ ve smyslu čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě má autonomní rozsah, který není omezen na konstituované vlastnictví hmotného jmění a není závislý na formální kvalifikaci vnitrostátního práva. Pro účely tohoto ustanovení jsou za „majetková práva“, resp. „majetek“ také považována další práva a zájmy tvořící aktiva (např. pohledávky), na základě jejichž existence může stěžovatel tvrdit, že na jejich splnění má přinejmenším legitimní očekávání (*esperance legitime/legitimate expectation*).

20. Ochrana legitimního očekávání, jakožto integrální součásti základního práva podle čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě by měla nalézt reflexi v jednotlivých normách jednoduchého práva, resp. v jejich výkladu, který podávají obecné soudy, jež jsou k ochraně základních práv zavázány ustanovením čl. 4 Ústavy České republiky. Proto musí být přijat takový výklad, který šetří smysl a podstatu základního práva legitimního očekávání.

IV.

21. Ústavní soud byl v daném případě povolán k posouzení otázky, zda napadené rozhodnutí stížnostního soudu nezasáhlo do ústavně zaručeného práva legitimního očekávání. Jak prohlásil Ústavní soud v nálezu sp. zn. I. ÚS 3336/09 (dostupný na <http://nalus.usoud.cz>), „*je na obecných soudech, aby při aplikaci příslušných ustanovení tr. ř. použily výklad respektující ústavní ochranu poskytovanou již vzniklému nároku majetkové povahy tak, jak to vyžaduje čl. 1 odst. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě. Opačný aplikační a interpretační postup by totiž znamenal porušení čl. 4 odst. 4 Listiny.*“

22. Ústavní soud především vyšel ze skutečnosti, že účel hrazení nákladů obhajoby státem, jde-li o soudem (státem) ustanoveného obhájce, jenž v určitých případech musí v zájmu fair procesu obhajovat obviněného, je nutno z ústavního hlediska chápat jako vytvoření nezbytných materiálních podmínek pro realizaci základního práva na právní pomoc, které garantuje čl. 37 odst. 2 Listiny (viz bod 17). Právě proto má podle ust. § 151 odst. 2 věta první tr. ř. obhájce, který byl obviněnému ustanoven, vůči státu nárok na odměnu a náhradu hotových výdajů. Účelem tohoto ustanovení je to, aby byl obhájce za vykonanou činnost pro stát odměněn, neboť jako obhájce byl státem ustanoven, a proto mu vůči státu svědčí legitimní majetkový nárok. Jak vyplývá z ust. § 151 odst. 3 tr. ř., o výši odměny a náhradě hotových výdajů, rozhodne na návrh obhájce předseda senátu soudu I. stupně. Nárok stěžovatele na přiznání odměny a náhrady hotových výdajů, ačkoliv vznikl v souvislosti s procesem (trestním řízením) a je upraven v předpise procesním, je svou povahou nárokem hmotněprávním (srov. např. nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 344/04, N 191/35 SbNU 497, nález sp. zn. IV. ÚS 178/04, N 18/36 SbNU 237 či nález sp. zn. II. ÚS 37/04, N 135/37 SbNU 705), a je tak kryt ústavně zaručeným právem legitimního očekávání uspokojení daného nároku (bod 18-20). Rozhodování soudů proto musí respektovat princip proporcionality, který vyžaduje, aby zásahy do základního práva na legitimní očekávání byly minimalizovány na nejnižší možnou míru, což se nestalo.

23. V projednávané věci stěžovatel namítal, jednak že (1) proces rozhodování o odměně za obhajobu a náhradě hotových výdajů nerespektoval ústavně zaručené právo stěžovatele na fair proces, když obecný soud nezaslal stěžovateli k vyjádření stížnost odsouzeného proti rozhodnutí nalézacího soudu přiznání odměny a náhrady hotových výdajů (bod 11), jednak, že (2) rozhodnutí stížnostního soudu vykazuje prvky libovůle státní moci, a tak zasahuje do základního práva na legitimní očekávání stěžovatele (bod 18-20), neboť stížnostní soud rozhodnutí nalézacího soudu zrušil a odepřel stěžovateli odměnu a náhradu hotových výdajů za procesní úkony, které byly dle názoru soudu toliko formálně provedené (bod 10). K této otázce viz dále bod 26 formou *obiter dicta*, neboť bude předmětem dalšího řízení před stížnostním soudem, ve kterém stěžovatel bude moci skutkově a právně argumentovat, tj. reálně a efektivně jednat před soudem ve své věci. Ingerence Ústavního soudu by za tohoto stavu věci neodpovídala principu subsidiarity (viz např. nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 426/09, dostupný na <http://nalus.usoud.cz>), neboť stěžovatelovy námitky budou podrobeny obvyklému a zákonu odpovídajícímu přezkumu v řízení před Městským soudem v Praze.

24. Z ust. § 146 odst. 2 písm. c) tr. ř. vyplývá, že v případě, kdy lhůta k podání již všem oprávněným osobám uplynula a stížnosti nebylo podle odstavce 1 autoremedurou vyhověno, předseda senátu okresního soudu, proti jehož usnesení stížnost směřuje, předloží věc k rozhodnutí nadřízenému krajskému soudu; „*přitom doručí, je-li to potřebné, opis stížnosti státnímu zástupci a osobě, která by mohla být rozhodnutím o stížnosti přímo dotčena.*“ Jak již

Ústavní soud mnohokrát prohlásil, jazykový výklad konkrétního ustanovení zákona, podle kterého je doručování opisu stížnosti následným rozhodnutím potenciálně dotčené osobě v dispozici předsedy senátu, je nutno chápat jako toliko prvotní přiblížení se k aplikované právní normě (tato teze byla již zformulována v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 33/97, N 163/9 SbNU 399). Jednotlivá ustanovení jednoduchého práva je třeba orgány veřejné moci interpretovat a aplikovat v první řadě vždy z pohledu účelu a smyslu ochrany základních práv (srov. nálezy sp. zn. III. ÚS 139/98, N 106/12 SbNU 93, sp. zn. I. US 315/99, N 157/16 SbNU 165 či sp. zn. II. ÚS 369/01, N 156/28 SbNU 401). Protože rozhodnutím stížnostního soudu mohou být významným způsobem dotčena subjektivní práva účastníků řízení (bod 18-20), je okresní soud za situace, kdy dosavadní vývoj sporu, povaha napadeného rozhodnutí a argumenty uváděné v stížnosti proti rozhodnutí prvoinstančního soudu naznačují, že eventuální vyjádření dalšího účastníka k podané stížnosti může ovlivnit druhoinstanční rozhodnutí, povinen doručit stížnost podanou do výroku o odměně ustanoveného obhájce a náhradě jeho hotových výdajů ustanovenému obhájci, aby měl stejnou možnost k uplatnění svých práv, přestože z procesního předpisu tato povinnost přímo nevyplývá (srov. analogicky v případě řízení o náhradě nákladů řízení dle o. s. ř. nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 841/07, N 119/46 SbNU 125). Proto je ust. § 146 odst. 2 písm. c) tr. ř. nutno vykládat ústavně konformním způsobem tak, že v případě stížnosti proti usnesení o přiznání odměny a náhrady hotových výdajů plyne povinnost doručovat stížnost přímo z ústavně zaručeného práva na spravedlivý proces. Rozhodování o odměně a náhradě hotových výdajů ustanoveného obhájce se totiž bezprostředně dotýká jeho základního práva na legitimní očekávání a je tedy způsobilé je omezit, případně dokonce neústavně porušit.

25. V projednávané věci stížnostní soud zrušil rozhodnutí nalézacího soudu a stěžovateli přiznal odměnu a náhradu hotových výdajů přibližně v polovičním rozsahu v celkové výši 55 410 Kč (bod 10). Pokud nebyla stížnost odsouzeného ml. O. K. (bod 11) zaslána stěžovateli, byla mu odňata možnost seznámit se s obsahem odvolání a realizovat svá procesní práva. Došlo k tomu v důsledku formálně sice možné, ale ústavně zcela nepřijatelné interpretace a aplikace zákona (bod 24). Proces rozhodování stížnostního soudu nebyl v souladu s ústavně zaručeným základním právem na fair proces (bod 15-17), když nebyla stěžovateli jako účastníkovi řízení zaslána stížnost proti usnesení o odměně a náhradě hotových výdajů a nebyl mu tak vytvořen procesní prostor k uplatnění námitek proti argumentům obsaženým v této stížnosti. Realizace tohoto práva byla o to naléhavější, že rozhodnutí odvolacího soudu o nákladech řízení je konečné. Ústavnímu soudu nezbyvá než konstatovat, že popsáním postupem porušujícím fair proces nebyla šetřena podstata a smysl stěžovatelova základního práva na legitimní očekávání garantovaného čl. 1 odst. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě. Proto podle ustanovení § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu Ústavní soud ústavní stížnosti vyhověl a podle ustanovení § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu napadené rozhodnutí zrušil.

26. Ačkoliv se ústavní soud nezabýval vlastním rozhodováním o odměně stěžovatele, jakožto ustanoveného obhájce, a náhradě jeho hotových výdajů (viz bod 23), považuje za nezbytné dodat, že v dalším řízení bude třeba postupovat tak, aby rozhodnutím dle ust. § 151 odst. 2 a 3 tr. ř. nedošlo k zásahu do ústavně zaručeného práva na legitimní očekávání stěžovatele (bod 18-20). Stížnostní soud by měl především důkladně zkoumat, zda Policie ČR, Obvodní ředitelství Praha III, tím, že vyrozumívala stěžovatele o konaných výsleších svědků, fotorekognicích či výslechu spoluobviněného (bod 8), nevzbudila u něho oprávněné očekávání, že se mohou tyto vyšetřovací úkony týkat i jeho mandanta, tj. mladistvého obviněného. Jinak řečeno, stížnostní soud musí zhodnotit, zda se stěžovatel vzhledem

k postupu Policie ČR nemohl důvodně domnívat - a to bez ohledu na samotné znění usnesení o zahájení trestního stíhání -, že se jedná o vyšetřovací úkony, jejichž výsledek by mohl být použit jako důkaz v řízení proti mandantovi stěžovatele. Je třeba zhodnotit postup Policie ČR, která umožnila stěžovateli se zúčastnit všech vyšetřovacích úkonů, o kterých byl vyrozuměn. Z interpretace ust. odst. 2 § 165 tr. ř. vyplývá, že obhájce „není oprávněn se zúčastnit všech vyšetřovacích úkonů, ale jen těch vyšetřovacích úkonů, jejichž výsledek může být použit jako důkaz“ (srov. Šámal, P. a kol.: Trestní řád – komentář – díl I., Praha: C.H. Beck, 2005, str. 1270). Bude třeba, aby soud zhodnotil přípis stěžovatele (založený na č.l. 86), jímž výslovně žádá o vyrozumívání o konání úkonů ve smyslu § 165 odst. 2 a 3 tr. ř. Nemělo by proto být věci stěžovatele, aby revidoval pozvánky k úkonům, o kterých byl Policií ČR vyrozumíván, a zjišťoval, které jsou relevantní pro jeho případ. Pokud by totiž takto postupoval, mohl by se potenciálně vystavit kárnému řízení kvůli eventuálnímu zanedbání obhajoby. Proto by měl stížnostní soud pečlivě vážít, zda následné finanční sankcionování stěžovatele z důvodu, že jeho účast na vyšetřovacích úkonech byla podle jeho názoru toliko formální, je vzhledem k popsánému postupu orgánu státu adekvátní. Stížnostní soud by se měl též náležitě vypořádat s námitkou stěžovatele, opírající se o judikaturu obecných soudů (viz rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 7. 3. 1991 sp. zn. 6 To 11/91 či rozhodnutí Vrchního soudu v Olomouci ze dne 13. 6. 2000 sp. zn. 3 Torz 1/2000), podle níž soudy nemají za úkol hodnotit, resp. přezkoumávat kvalitu poskytnuté právní pomoci. Stížnostní soud by měl také zvážít implikace, které dovozuje ze skutkového zjištění, že stěžovatel neměl od obviněného či jeho rodičů pokyn (ust. § 16 odst. 1 zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii), aby se vyšetřovacích úkonů, nesouvisejících s věcí, zúčastnil. Stěžovatel jakožto ustanovený obhájce nebyl totiž k obviněnému vázán plnou mocí, ale vykonával svou činnost z pokynu státu. Právě stát „si jej za účelem naplnění materiálních podmínek pro realizaci základního práva na právní pomoc platí“ (viz náleží Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 3336/09 ze dne 18. 2. 2010).

P o u ě n í : Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat (§ 54 odst. 2 zákona o Ústavním soudu).

V Brně dne 14. října 2010

Ivana Janů
předsedkyně senátu

Odlišné stanovisko
JUDr. Ivany Janů k odůvodnění nálezu:

Ve smyslu § 22 zák. č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, podávám odlišné stanovisko k odůvodnění nálezu Ústavního soudu ve věci sp. zn. I. ÚS 2025/10. K tomuto závěru mne vedou následující důvody:

Dle výrokové části nálezu se usnesení Městského soudu v Praze ze dne 20. 5. 2010, sp. zn. 67 Tmo 15/2010, ruší proto, že jím bylo porušeno právo na spravedlivý proces. S tím souhlasím, neboť stěžovateli nebyla doručena stížnost obviněného proti usnesení o přiznání odměny. Stěžovatel se tak nemohl se stížností seznámit a vyjádřit se k ní, přestože se rozhodnutí týkalo jeho právní sféry. O tom, že řízení o stížnosti vůbec proběhlo, se stěžovatel dozvěděl teprve v okamžiku, kdy mu bylo doručeno rozhodnutí městského soudu. Tímto postupem byl nepochybně porušen princip kontradiktornosti, jenž je jedním z klíčových prvků práva na spravedlivý proces. Potud s výrokem a s částí odůvodnění nálezu souhlasím.

Nemohu však souhlasit s dalšími rozsáhlými partiemi odůvodnění, jež se zabývají problematikou ochrany legitimního očekávání. V odůvodnění nálezu se tvrdí, že Ústavní soud byl povolán k posouzení otázky, zda napadené rozhodnutí nezasáhlo do „ústavně zaručeného práva na legitimní očekávání“ (odstavec 21., srov. též odstavec 18.). Obávám se, že tomu tak není. Stěžovatel tuto otázku vůbec nenastolil, takže Ústavní soud svým většinovým názorem se k jejímu řešení povolal sám, nadto v situaci, kdy to vůbec nebylo případné. Ruší-li se rozhodnutí proto, že stěžovatel nebyl se stížností obeznámen a nemohl k ní zaujmout stanovisko, nemůže Ústavní soud předjímat další průběh řízení a předem zaujímat právní názor k tomu, jak by mělo být věcně o odměně ustanoveného obhájce rozhodnuto (to platí tím spíše, že – jak vyplývá z úvodu odstavce 26. nálezu – se Ústavní soud správností rozhodnutí o odměně stěžovatele nezabýval). Většinové stanovisko si toho je zřejmě částečně vědomo, v důsledku čehož odůvodnění působí rozpolceným dojmem: v odstavci 23 se správně uvádí, že ingerence Ústavního soudu za tohoto stavu by neodpovídala principu subsidiarity, avšak v rozporu s tím názor na porušení legitimního očekávání stěžovatele vyjadřuje nejen formou *obiter dicta*, ale též v nosných důvodech uvedených v odstavcích 22 a 25; ostatně odůvodnění nálezu ústí v závěr, že „*popsaným postupem porušujícím fair proces nebyla šetřena podstata a smysl stěžovatelova základního práva na legitimní očekávání*“. Rovněž závěr odstavce 24 vyjadřuje bezprostřední souvislost „základního práva na legitimní očekávání“ a práva na spravedlivý proces. S takovým směřováním obou kategorií nesouhlasím, neboť právo na spravedlivý proces má jednak ryze procesní obsah, a nadto ze souzené věci je zcela zřejmé, že k porušení práva stěžovatele došlo proto, že nebyl respektován princip kontradiktornosti.

V situaci, kdy se Ústavní soud vůbec neměl do úvah o legitimním očekávání pouštět, natož předem dovozovat, že bylo porušeno, nepovažuji za vhodné, abych se jím sama na tomto místě zabývala. Proto připojím jenom jednu obecnější poznámku: ustanovený obhájce nevykonává činnost pro stát a na základě pokynů státu (srov. odstavce 22 a 26), ale pro obviněného a v jeho zájmu. Soud pouze obhájce ustanoví, nezvolí-li si jej v případě nutné obhajoby obviněný sám, avšak poté je obhájce povinen hájit obviněného a řídit se jeho pokyny tak, jako by jej zastupoval na základě plné moci. Rozdíl je tedy jenom ve způsobu vzniku právního vztahu, nikoliv v té jeho obsahové části, která se týká výkonu obhajoby obviněného. Zásadní rozdíl není ani v dopadu na majetkovou sféru obviněného, neboť nakonec mnohdy bude obviněný stejně hradit státu to, co stát obhájci vyplatil [§ 152 odst. 1 písm. b) tr. ř.]. Z tohoto hlediska je zřejmé, že odměna může být ustanovenému obhájci přiznána jenom za ty úkony právní služby, jež byly potřebné k řádnému hájení obviněného, případně jichž se účastnil z pokynu obviněného. Přiznávat odměnu za účast na úkonech, k níž nedal obviněný pokyn a které nebyly ani potřebné k výkonu jeho obhajoby, nemá dle mého názoru oporu v zákoně a sotva může být kryto principem ochrany legitimního očekávání. I zde platí myšlenka, kterou Ústavní soud vyslovil v nálezu sp. zn. I. ÚS 1126/07: „...*princip ochrany legitimního očekávání může chránit pouze očekávání, které je legitimní, rozumné. Z tohoto principu proto nelze pro sebe dovozovat spekulativní prospěch, který zákon nezamýšlel*“.

poskytnout, tj. jinak řečeno, který neodpovídá účelu zákona (srov. též Tridimas, T.: The General Principles of EU Law. 2. vydání. Oxford: Oxford University Press, 2006, s. 274). “

Stranou nechávám některá další sporná místa odůvodnění, např. to, zda ochrana legitimního očekávání je právem či principem, jaká je povaha nároku na odměnu atd. Podstatné je, že s výrokem souhlasím, avšak z velké části z jiných důvodů, než uvádí většinové stanovisko.

Ivana Janů